

Kirsti Aalto

Taustatiedot:

Rovasti Kirsti Aalto jäi eläkkeelle kirkkohallituksesta 2011 työskenneltyään sairaalasielunhoidon johtajana vuodesta 1991. Hän on teologi ja psykoterapeutti, joka on kehittänyt luterilaisen kirkon sairaalasielunhoitoa ja toiminut kansainvälisissä sielunhoidon verkostoissa. Hän on työskennellyt sairaalapappina ja sairaalasielunhoidon koulutussihteerinä.

Opiskeltuaan saattohoitoa Kaliforniassa Kirsti Aalto järjesti Helsingissä ensimmäisen saattohoidon vapaaehtoisten koulutuksen syksyllä 1986. Koulutuksen suorittaneista useat ovat toimineet vapaaehtoisena Terhokodissa.

Kirsti Aalto on toimittanut useita sielunhoidon oppikirjoja, joista tunnetuin on 30 vuotta sitten ilmestynyt *Saattohoito. Lähimmäisenä kuolevalle*. Sen uudistettu versio ilmestyi vuonna 2013 nimellä *Saattohoito kuolevan tukena*. Suomen Palliatiivisen Hoidon Yhdistyksen *Elämän malja* -palkinnon Kirsti Aalto sai keväällä 2015.

Kuka päättää kuolemasta?

”Ihminen päättää, Jumala säätää”, sanotaan. ”Mihin hän kuoli?” Näin me kysymme kuullessamme jonkun kuolleen. Ja meille vastataan: ”Hän kuoli syöpään, hän sai infarktin, hän sairasti ALS:ää, hän kuoli masennukseen, päätyi itsemurhaan.” – Päättääkö sairaus kuolemasta?

Hän kaatui sodassa, tsunami vei koko perheen, Tšernobyl tuhosi miehiä, naisia, lapsia, kokonaisia kyliä. Mutta jotkut selvisivät – miksi? – Päättääkö katastrofi kuolemasta?

Vai päättääkö eutanasia kuolemasta? Eutanasian ajatellaan merkitsevän sitä, että ihminen itse päättää kuolemansa hetken ja pyytää lääkärin toteuttamaan tämän pyynnön. Saako itsemurhan tekijää auttaa kuolemaan?

Kuka osaa vastata näihin kysymyksiin? Piispa Jorma Laulaja on vastannut sanomalla: ”Syntymisen ja kuoleamisen valtakirja ei ole ihmisen hallussa.” Saarnaaja puolestaan toteaa näin: ”Tomu palaa maahan, josta se on tullut. Henki palaa Jumalan luo, joka on sen antanut.” (Saarn. 12:7)

Kati Häkkinen

Taustatiedot:

Kati Häkkinen on sairaalasielunhoitaja, joka on vuodesta 2005 lähtien toiminut sairaalapappina Joensuussa. Tällä hetkellä hän on virkavapaalla työstään ja toimii perheneuvojan tehtävissä. Molemmilla työkentillä hän pyrkii olemaan läsnä sekä tukemaan kriisissä olevaa ihmistä.

Miten pappi kohtaa kuolevan ihmisen ja omaiset?

Läsnäolo, vierellä kulkeminen, oman avuttomuuden ja oman kuolevaisuuden kohtaaminen

- Kutsu sairaalapapille
- Mistä lasketaan alkavan kuolemaan valmistautumisen aika? - yhteinen matka voi olla alle tunnista viikkoihin ja kuukausiin...
- Miten valmistautua kohtaamiseen? – avoimin mielin, silmin ja korvin, keskittyen
- Miten valmistaudun omaan kuolemaani?, oman kuolevaisuuden pohdinta
- Ehtoollisen, saattamisen merkitys

Juha Hänninen

Taustatiedot:

Juha Hänninen on toiminut vuodesta 1993 lähtien Terhokodin johtajana ja ylilääkärinä. Hän on kirjoittanut useita kirjoja, muun muassa *Eutanasia hyvä kuolema* (2012), *Kuoleman kaari* (yhdessä Tapio Pajusen kanssa, 2006), *Elämän loppu vai kuoleman alku* (toim. 2006). Hän toimii Yhteisvastuu-hankkeen *Hyvä kuolema* koordinaattorina 2015 – 2017.

Kuka päättää kuolemasta?

- Eutanasian toteutus sen vuoksi että palliatiivinen hoito on huonoa on epäeettistä
- Eutanasian tulisi olla integroitu osa palliatiivista hoitoa
- Arvoina ovat potilaan parhaaksi toimiminen ja myös hyödyttömästä saattohoidosta luopuminen silloin, kun se ei ole potilaan edun/toiveiden mukaista
- Eutanasian elämää lyhentävä vaikutus ei välttämättä ole kovin suuri
- Eutanasiaan liittyy psykologisia etuja potilaalle
- Eutanasia on potilaan päätös ja lääkäri päättää omasta osallisuudestaan toteutukseen
- Eutanasialla voi olla elämää intensifioiva ja elämän laatua lisäävä vaikutus

Tiina Juurela

Taustatiedot:

Tiina Juurela on teologian lisensiaatti, joka on erikoistunut Raja-Karjalan ortodoksien kuolemarituaaleihin, erityisesti kalmoilla pomilointiin. Hän toimii opinto-ohjaajana ja koulutussuunnittelijana koulutus- ja kehittämisspalvelu Aducatessa.

Erottaa erottamatta, ortodoksinen näkemys kuolemariiteistä

Esityksessä käsitellään ortodoksisen kuolemakäsityksen teoreettisia lähtökohtia. Ortodoksikristityn kuolemaa kuvataan muun muassa syntymäksi uuteen elämään; kuolinpäivää kutsutaan uudeksi syntymäpäiväksi. Ortodoksikulttuureissa kuoleman teologia puukeutuu käytäntöön eri tavoin. Esityksessä tutustutaan Raja-Karjalan

ortodoksien toteuttamaan kalmoilla pomilointi -perinteeseen, jonka pohjana voidaan pitää ortodoksista kuolemakäsitystä sekä kansanperinnettä.

Emilia Kallonen

Taustatiedot:

Emilia Kallonen on kansanmuusikko. Karelia-ammattikorkeakoulusta valmistunut musiikkipedagogi on erikoistunut karjalaiseen laulu- ja itkuvirsiperinteeseen. Hän toimii Pohjois-Karjalassa itkuvirsikouluttajana ja taiteilijana.

Surun osallistava kokeminen karjalaisissa itkuvirsissä

Arkaaisessa itkuvirsiperinteessä nykyihmistä kiinnostaa sen yhteisöllinen ja dynaaminen tunneilmaisu. Rukouksen kaltaiset rituaali-itkut rakensivat suku- ja kyläyhteisön sisäistä tasapainoa pukemalla sanoiksi ja säveliksi yhteisiä ja yksityisiä tunnekokemuksia.

Itkuvirsien rikkaan ilmaisuvoiman ovat löytäneet myös tämän päivän suomalaiset. Monet eri-ikäiset, erilaisista ammattikunnista ja elämäntilanteista tulevat naiset ja miehet osallistuvat itkuvirsikursseille, joilla ikivanhan itkuvirren muodossa käsitellään ja puretaan omia elämäkokemuksia ja -muutoksia.

Myös eri hoiva-aloilla työskentelevät voivat tänä päivänä käyttää äänellä itkemisen prosessia osana asiakastyötä, esimerkiksi sururyhmissä.

Petri Karttunen

Taustatiedot:

Petri Karttunen on TL ja rovasti. Hän toimi työuransa alussa uskonnonpedagogiikan assistenttina Helsingin yliopistossa. Uskontokasvatuksen kysymykset ja laajemminkin uskonnollisen käyttäytymisen muutosten seuraaminen ovat olleet hänelle tärkeä näkökulma työssä seurakuntapappina. Hän on toiminut kappalaisena Kajaanissa 11 vuotta ja kirkkoherrana Joensuussa 24 vuotta.

Petri Karttunen on osallistunut kirkolliskokouksessa Kirkon toimitusten kirjan uudistamisprosessiin. Hän on ohjannut uusia pappeja toimituskäytäntöihin ja pohtinut hautauspuheiden luonnetta Joensuun yliopistossa pitämillään saarnakursseilla. Eläkkeellä ollessa useimmat hänelle tulleista papin tehtävistä ovat olleet hautaan siunaamisia. Erityisesti viime vuosina hän on toimittanut useita hautauksia lähisukunsa piirissä, jolloin hän on saanut katsella asiaa myös omaisen näkökulmasta.

Arkun edellä ja jäljessä, pappina kuolemaa käsittelemässä

25 viime vuoden aikana saattajien määrä hautajaisissa on pienentynyt merkittävästi. Oman ja hautaustoimistojen arvion mukaan keskiarvo on Joensuussa laskenut noin 50:stä lähelle 20:tä henkeä. Ihmiset osallistuvat siten hautajaisiin aikaisempaa harvemmin.

Muun kulttuurin mukana hautauskulttuurikin on muotoutunut entistä moni-ilmeisemmäksi. Samalla kuolevan ihmisen ja vainajan kohtaaminen on käynyt etäisemmäksi. Saattajien epävarmuus näyttää lisäävän ahdistusta, jonka pelossa kuoleman ja surun käsittely uhkaa jäädä pinnalliseksi.

Muutos on vaikuttanut merkittävästi tehtävääni hautaan siunausta toimittavana pappina. Se on tuonut uusia haasteita. Omaisten kohtaaminen etukäteen on tullut aikaisempaakin tärkeämmäksi, vaikka samalla yhä useammin mahdollisuudet kasvotusten kohtaamiseen jäävät viime tinkaun.

Surun ja kuoleman käsittely on erityisen tärkeää lapsille ja nuorille. Valitettavasti lapset jätetään vanhempien oman ahdistuksen ja kiireessä tehdyn pitkän hautajaismatkan takia matkasta. Hautajaisissa, muistotilaisuudessa ja niihin valmistautumisessa lapset ja nuoret tulisi ottaa erityisen hyvin huomioon.

Kati Kemppainen

Taustatiedot:

Kati Kemppainen on teologian tohtori ja vaikuttamistyön erityisasiantuntija Suomen lähetysseurassa. Hän on toiminut kirkon kansainvälisessä työssä Tansaniassa Itä-Afrikassa, 1998 - 2005 teologisten aineiden luennoitsijana Tansanian luterilaisen kirkon ylläpitämässä yliopistossa sekä 2006 - 2010 koordinaattorina yliopiston ja kirkon yhteisessä hiv ja aids -tutkimus-, koulutus- ja diakoniahankkeessa.

Kuolema auringon varjossa

Mitä on yhteisöllinen kuolema Itä-Afrikassa? Millaiseen maailmaan kuolleet siirtyvät? Missä menee elämän ja kuoleman välinen raja? Onko ihminen ikuinen? Muun muassa näihin kysymyksiin etsin vastauksia.

Matti Ketonen

Taustatietoja:

Lääkintöneuvos Matti Ketonen on sisätautien ja yleislääketieteen erikoislääkäri ja sisätautiopin dosentti. Hänen tutkimustyönsä on koskettanut sydän- ja verisuonisairauksien epidemiologiaa. Hän jäi vuosi sitten eläkkeelle kardiologian osastonylilääkärin tehtävästä Pohjois-Karjalan keskussairaalaan. Matti Ketonen on ollut myös mukana seurakuntien ja kirkon luottamustehtävissä, muun muassa kirkolliskokouksessa ja Kuopion hiippakunnan hiippakuntavaltuustossa.

Monta erilaista kuolemaa

Tarkastelen elämän reunaehtoja ja kuoleman todellisuutta lähtökohtaisesti biologisesta viitekehuksesta käsin, kuitenkin niin että sen keskiössä on ajatteleva ja kuoleman tiedostava ihminen. Esitän tiivistetysti mistä kuolemassa on kysymys ja miten elämä päättyy.

Länsimaisessa yhteiskunnassa ei voi kuolla ilman syytä eikä haudata pääse ilman virallista kuolintodistusta. Kuolintodistus dokumentoi kuoleman ja esittää sairaus/tautidiagnoosein loogisesti perustellun kuolinmekanismin. Lisäksi se luokittelee kuoleman eri kategorioihin. Kuolema vaatii selitystä ja selvitystä, sillä ilman syytä ihminen ei oikeastaan saa kuolla.

Lääketieteellisesti tarkasteltuna on monia erilaisia kuolemanpolkuja, mutta päätepiste on kaikilla sama. Elämme kuoleman keskellä. Elämän ja kuoleman välinen jännite tuntoineen ei jätä meitä. Rivien välissä pyrin herättämään ajattelua siitä, miten luovia kuoleman kentällä ja miten selvitä kuoleman kanssa. Esitys on paremminkin puheenvuoro kuolemasta kuin tarkka kuoleman sairauskertomus.

Heikki Pälve

Taustatiedot:

Heikki Pälve on lääketieteen ja kirurgian tohtori sekä Suomen lääkäriliiton toiminnanjohtaja. Hänen toimenkuvaansa kuuluu lääkärin etiikan vaaliminen. Lisäksi hän toimii Maailman lääkäriliiton eettisen komitean puheenjohtajana. Maailman lääkäriliitto (WMA) on lääkärin etiikkaa vaalimaan toisen maailmansodan kauhujen pohjalta vuonna 1948 perustettu itsenäisten lääkäriliittojen yhteistyöelin, jossa on mukana 111 jäsenmaata.

Kuka päättää kuolemasta?

Ihmisen vastuu hoidostaan on kasvanut tällä vuosituhatluvalla nopeasti. Sama koskee luonnollisesti myös elämän lopun järjestelyä ja hoidon toteutusta. On myös luonnollista, että tässä yhteydessä keskustelu eutanasiasta yleistyy.

Päivän keskeinen kysymys on, kuka päättää kuolemasta. Siihen voi vastata, että ei ainakaan lääkäri. Lääkäri hoitaa kuolevaa. Lääkärin tulee vastata hyvästä potilaan ja omaisten hoidosta siinä tilanteessa, kun kuolema lähestyy eikä parantavaa hoitoa enää ole saatavilla.

Hyvä hoito edellyttää koko työyhteisön sitoutumista ja osaamista. Siksi ensiarvoista on saattohoidon osaamisen parantaminen kaikkialla siellä, missä kuolema on lähellä. Lääkäreiden suhtautuminen eutanasiaan on tullut sallivammaksi, mutta ei sen tekemiseen. Lääkärin tehtäviin ja etiikkaan ei kuulu eutanasia.

Anja Terkamo-Moisio

Taustatiedot:

Anja Terkamo-Moisio on valmistunut sairaanhoitajaksi 1999 Kölnissä, Saksassa. Sairaanhoitajana hän on työskennellyt erilaisissa yksiköissä (mm. infektio-osasto, teho-osasto, vanhustenpalvelut). Viimeksi hän on toiminut sairaanhoitajana Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden yksikössä (Eksote). Preventiivisen hoitotieteen opinnot Terkamo-Moisio aloitti 2011 Itä-Suomen yliopistossa, josta hän valmistui terveystieteiden maisteriksi 2013. Tällä hetkellä hän toimii nuorempana tutkijana Itä-Suomen yliopiston hoitotieteen laitoksessa. Väitöstutkimuksessaan Terkamo-Moisio tutkii sairaanhoitajien asenteita kuolemaan ja eutanasiaan.

Miten hoitajat kokevat kuoleman kohtaamisen?

Kuoleman kohtaamista sekä kuolevan potilaan hoitamista pidetään yhtenä hoitotyön haastavimmista osa-alueista. Hoitohenkilöstön kuolemaan kohdistuvat asenteet vaikuttavat heidän valmiuteensa sekä halukkuuteensa kohdata ja hoitaa kuolevia ihmisiä. Hoitajien kokemus kuoleman kohtaamisesta on yksilöllinen, monitahoinen ja dynaaminen. Henkilökohtaisten tekijöiden lisäksi työympäristö, yhteistyö eri ammattiryhmien välillä sekä koulutus vaikuttavat siihen, miten hoitajat kokevat kuoleman kohtaamisen.

Liisa Toppila

Taustatiedot:

Liisa Toppila on lääkintöneuvos, joka on suorittanut lääketieteen perusopinnot Ranskassa ja valmistunut yleislääketieteen erikoislääkäriksi Suomessa 1988. Lääketieteen jatko-opintoja hän on suorittanut Englannissa.

Liisa Toppilalla on ollut useita komennuksia ulkomailla. Hän on toiminut pääasiassa Punaisen Ristin tehtävissä muun muassa Nigerissä, Etiopiassa, Sudanissa ja entisen Jugoslavian alueella. Lisäksi hän on ollut Helsingin yliopiston tietopalvelujen puolesta kehitysyhteistyössä Egyptissä.

Liisa Toppila toimi vuodesta 1979 lähtien Helsingin kaupungin palveluksessa terveyskeskuslääkärinä, koululääkärinä, sairaalalääkärinä ja terveysaseman ylilääkärinä. Vuonna 2002 hän siirtyi ylilääkäriksi silloiseen Terveystieteiden tutkimuskeskukseen, nykyiseen Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastoon (Valvira). Tällä hetkellä hän toimii terveydenhuollon valvontaosastolla ryhmäpäällikkönä.

Kuoleman kentillä

Kyse on jatkuvasta olemassaolon kamppailusta yhteisöinä ja yksilöinä. Tavallisen elämän säännöt eivät päde, kun ei ole vettä, ruokaa, suojaa, turvaa saatikka sellaista ylläilyä kuin toimiva terveydenhuolto.

Jokainen yhteisö ja yksilö kehittää oman selviytymisstrategiansa, joka näyttää ehkä ulkopuolisille käsittämättömältä ja jopa julmalta. Sen syvin tarkoitus on kuitenkin

mahdollistaa yhteisön elämän jatkuminen, vaikkakin joskus yksilön elämän kustannuksella. Suomessa voi kysyä, ”kuinka kukaan voi”. Kentällä kysyy, ”miten minä toimin heidän asemassaan?”, ja ymmärtää hieman paremmin.

Kristiina Tyynelä-Korhonen

Taustatiedot:

Kristiina Tyynelä-Korhonen työskentelee syöpätautien ja sädehoidon erikoislääkärinä Kuopion yliopistollisen sairaalan Syöpäkeskuksessa. Tällä hetkellä hän on palveluyksikön 190 johtaja, vastaava ylilääkäri.

Kristiina Tyynelä-Korhonen on lääketieteen tohtori, joka on suorittanut palliatiivisen lääketieteen erityispätevyyden. Hän on ollut mukana palliatiivisen hoidon ja saattohoidon kehittämistyössä ja osallistunut Pohjois-Savon alueen saattohoitohankkeeseen v. 2012 - 2013. Tällä hetkellä hän tekee paljon hallintotöitä, mutta hoitaa myös potilaita KYSin Syöpäkeskuksen palliatiivisella poliklinikalla. Lisäksi hän on Suomen palliatiivisen lääketieteen yhdistyksen hallituksessa ja palliatiivisen hoidon kouluttaja.

Mihin minä tässä kuolen? Mitä lääkäri vastaa kuolevalle?

Ensisijaisesti puhun syöpäpotilaan elämän loppuvaiheen hoidon suunnittelusta ja toteutuksesta. Isoin haaste lääkäreille on tunnistaa kuoleva potilas. Kun vakavan ja etenevän sairauden tilanne todetaan ja ymmärretään potilaan olevan lähestymässä kuolemaa, seuraava haaste on keskustella asiasta rehellisesti ja empaattisesti potilaan ja omaisten/läheisten kanssa niin, että toivolle jää tilaa. Lisäksi potilasta pitää kuulla ja jatkohoitosuunnitelmasta pitää olla yhteisymmärrys.

Kuolemaa lähestyvä ihminen tarvitsee turvallisen suhteen ja luottamuksen lääkäriinsä ja hoitajiinsa, jotta keskustelut ovat mahdollisia. Kuolevalla pitää olla konkreettista tietoa siitä, mitä oirehoitomahdollisuuksia on ja miten juuri häntä voidaan auttaa. Kaikki tämä pitäisi tehdä riittävän ajoissa, koska jo kuolemassa oleva potilas ei enää jaksa keskustella.

Kuolema on usein usean päivän kestävä prosessi, jossa potilaan tilanne on melko rauhallinen, mutta hoidon tarve suuntautuukin omaisiin/läheisiin. Saattohoitovaihe pitää hoitaa hyvin, jotta omaisille/läheisille tulee vaikeasta kokemuksesta huolimatta tunne, että hyvä hoito on toteutunut.

John Vikström

Taustatiedot:

John Vikström on toiminut teologisen etiikan ja uskonnonfilosofian apulaisprofessorina Åbo Akademiassa 1960-luvulla, Porvoon piispana 1970 – 1982 ja arkkipiispana 1982-1998. Hän on toiminut myös Suomen eturauhassyöpäyhdistyksen puheenjohtajana sekä luennoinut ja kirjoittanut eläkevuosina eettisistä kysymyksistä (teemoina mm. johtaminen, työelämä, urheilu, terveys ja sairaus).

John Vikström julkaisi vuonna 2014 kirjan sureville: *Otan osaa*.

Poiminto eettisen teemapäivän päätöspuheenvuorosta ”Kun kuolema seisoo ovelta”

Tänä päivänä emme enää puhu ainoastaan ihmisen oikeudesta elää, kuten YK:n ihmisoikeuksien julistuksen kolmannessa artiklassa, vaan myös, kuten teemapäivämme otsikossa, ihmisen oikeudesta kuolla. Ja jatkoksi kysymme ”Kuka päättää kuolemasta?”, kuten teemapäivämme ensimmäinen alaotsikko kuuluu – aivan kuin kuolemakin olisi meidän vallassamme.

Olemmeko siis tässä symposiumissa uhmaamassa itse kuoleman majesteettia, syyllistymässä majesteettirikokseen? Mitä tähän vastaamme? Saamme vastata, että yritämme samalla kertaa kunnioittaa sekä kuolemaa että kuolevaa ihmistä. Olemme etsimässä hänelle arvokasta kuolemaa, ihmisarvoa kunnioittavaa kuolemaa. On kyse ihmisen oikeudesta elää niin täysipainoista elämää kuin mahdollista kuolemaan asti, oikeudesta elää kuolemaan asti.

Matti-Pekka Virtaniemi

Taustatiedot:

Matti-Pekka Virtaniemi on TL ja rovasti. Hän on toiminut muutamia vuosia sairaalapappina ja sairaalateologiensa kouluttajana sekä lähes 30 vuotta sielunhoidon ja työnohjauksen kouluttajana kirkon koulutuskeskuksessa. Viimeksi mainitusta hän jäi eläkkeelle 2006. Hän valmistelee väitöskirjaa ALS-tautiin sairastuneen eksistentiaalisesta prosessista.

Kuolema elämän palveluksessa

ALS-tauti (amyotrofinen lateraaliskleroosi) on harvinainen neurologinen sairaus, johon Suomessa sairastuu hiukan yli 100 henkeä vuodessa. Sairaus on etenevä ja parantumaton. Siihen ei tunneta lääkitystä. Keskimääräinen elinaika on 3–5 vuotta. Sairauden seurauksena tahdonalaiset liikehermoradat tuhoutuvat. Lopulta liikkuminen on mahdotonta, ja nieleminen ja hengittäminen vaikeutuvat.

Kerron, kuinka ALSiin sairastuneet tuovat tutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa esille, että monista sairauden aiheuttamista vaikeista ja raskaista asioista huolimatta joitakin myönteisiä asioita tulee elämään. Jotakin hyvää kasvaa esiin pahasta. Tämä vahvistaa kriisi- ja traumapsykologisen tutkimusperinteen piirissä saatuja tuloksia: traumaattisissa tilanteissa kokemus maailman pelottavasta tarkoituksettomuudesta saattaa vähitellen muuntua uudenlaiseksi tarkoitukselliseksi elämäksi.